

ÖSTERÅKERS HEMBYGDS- OCH FORNMINNESFÖRENING

och

NATURSKYDDSFÖRENINGEN ÖSTERÅKER

Åkersberga den 24 april 2006

Till

Österåkers kommun;
Stadsarkitektkontoret
184 86 Åkersberga

Kopia för kännedom

Se sista sidan

Yttrande över fördjupad översiktsplan för Täljöviken, utställningshandling den 27 februari 2006

Österåkers kommun har upprättat förslag till fördjupad översiktsplan för Täljöviken (Täljö, Gottsunda, Näs) – utställningshandling den 27 februari 2006. Österåkers hembygds- och fornminnesförening (ÖHF) och Naturskyddsföreningen Österåker (NFÖ) har berett ärendet tillsammans och framför följande synpunkter.

Sammanfattning

Vi anser att *den fördjupade översiktsplanen för Täljöviken fortfarande är alltför exploateringsstyrd*. Det vore ett allvarligt ingrepp i en uråldrig och fornminnesrik kultur- och naturmiljö att bebygga fälten sydväst och sydöst om Näs gård. Enligt vår uppfattning finns inget så viktigt samhällsintresse att det motiverar att bygga just vid Näs. Det finns nämligen alternativ. Vi föreslår en inriktning med innebörd att den unika natur- och kulturmiljön bevaras och utvecklas genom fortsatt jordbruksdrift. Inriktningen ges konkret innehåll i ett antal punkter. Bl.a. föreslår vi att ny bebyggelse lokaliseras till slutningarna och höjderna norr om Näs gård och vidare mot Runö station. Vi förutsätter att kommunfullmäktige, i en så viktig fråga som en eventuell exploatering av Näsområdet, får fler genomarbetade alternativ att ta ställning till än det som nu föreligger i den fördjupade översiktsplanens utställningsversion.

Vi anser vidare att det vore ett allvarligt ingrepp i natur- och kulturmiljön med *ny bebyggelse i det centrala grönstråket längs Långhundraledens nedre västra sträckning*

Vi pekar än en gång på de fördelar vi ser med en *ny väg Ullna – Rydbo – Täljö – Runö och vidare till Österskär*. Den skulle framför allt avlasta den hårdast belastade delen av väg 276.

Vi konstaterar att de *lokala miljömål* som redovisas i den nu framtagna miljökonsekvensbeskrivningen inte är formellt fastställda. Miljökonsekvenserna blir därför i vissa delar osäkra. Vi förutsätter att de lokala miljömålen blir föremål för samråd i en särskild beslutsprocess.

Inledning

Vi konstaterar att den nu föreliggande utställningshandlingen av den fördjupade översiktsplanen i vissa delar har förändrats i förhållande till samrådsversionen från oktober. Den viktigaste förändringen anser vi vara tillkomsten av en miljökonsekvensbeskrivning och en därpå baserad omarbetning av avsnittet Miljökonsekvenser. Vi konstaterar vidare att flertalet av de synpunkter som vi framfört i vårt yttrande i december inte har fått något genomslag i den nu aktuella planen. Vi vidhåller dessa synpunkter och återkommer här i några för oss särskilt viktiga frågor. I övrigt hänvisar vi till vad vi anfört i vårt yttrande den 19 december 2005.

Näsområdet

Vårt tidigare yttrande

Från vår utgångspunkt är utvecklingen för Näsområdet den enskilt viktigaste frågan i fördjupningen av översiktsplanen. Vi framhöll i vårt yttrande över samrådsversionen att det vore ett allvarligt ingrepp i en uråldrig och fornminnesrik kultur- och naturmiljö att bebygga fälten sydväst och sydöst om Näs gård. Landskapet skulle då få en helt annan karaktär. En av varsamt jordbruk danad utveckling under århundraden skulle brytas. Det kommer således inte längre att finnas förutsättningarna för fortsatt jordbruksdrift på Näs. Ett avvecklat jordbruk på Näs kommer att innebära att det öppna landskapet också i många andra delar i kommunen inte som nu kan bevaras, eftersom gården genom sidoarrenden brukar mark på fler ställen än på Näs. Hur denna fråga skall hanteras i framtiden ger vare sig kommunens översiktsplan eller den fördjupade översiktsplanen för Täljöviken någon vägledning om. Inte heller i fråga om hur den värdefulla kulturmiljön, med sina byggnader, kring själva gården skall kunna bevaras och underhållas. Konsekvenserna för det symbiotiska beroendet med det andra tätortnära jordbruket i kommunen berörs heller inte.

Vi får stöd i vår kritik

Vi får stöd för vår kritik av Länsstyrelsen. Den konstaterar att stora delar av jordbruksmarken kommer att tas i anspråk för andra ändamål än jordbruksdrift. Länsstyrelsen ifrågasätter om detta är förenligt med intentionerna i Miljöbalken (3 kap. 1§) och Plan- och bygglagen (2 kap. 1 §) som stadgar att mark och vattenområden skall användas för det eller de ändamål för vilka de är mest lämpade med hänsyn till beskaffenhet läge och behov. Enligt länsstyrelsen torde det inte bli möjligt att bedriva traditionellt jordbruk i området. Det räcker därför inte, som anges i planförslaget, att i den fortsatta planeringen bedöma och mer detaljerat avgränsa bostadsbebyggelse från jordbruksdrift. Övervägandena för att överhuvudtaget ta brukningsvärd jordbruksmark i anspråk behöver redovisas tydligare, liksom konsekvenserna härav. Länsstyrelsen underkänner därför den höga exploateringen vid bl.a. Västra och Östra Näs och anser det angeläget att dessa områden antingen utgår eller omstuderas och konsekvensbedöms från natur- och miljöbelastningssynpunkt.

Den som bör ha bäst förutsättningar för att kunna bedöma konsekvenserna av den föreslagna exploateringen – arrendatorn på Näs – är ännu tydligare. Han säger i sitt

yttrande att förslaget är förödande för jordbruksdriften. Genomförs det skulle det bli omöjligt att bedriva en realistisk och vettig verksamhet.

Landsorganisationen köpte Näs gård 1943. Köpet innebar ett avsteg från den dåvarande jordförvärvslagen (lag den 18 juni 1925 § 5). Det har nyligen framkommit att LO, inför regeringsbeslutet att medge köp, avgett en avsiktsförklaring att jordbruket antingen skulle drivas vidare i egen regi, utarrenderas eller försäljas till annan jordbruksidkare. Även om någon hävdar att ett drygt 60-årigt regeringsbeslut grundat på en samtida avsiktsförklaring inte kan anses juridiskt bindande för en markanvändning idag, så går det inte att komma ifrån att det också finns en moralisk aspekt på frågan. Vi anser att den juridiska aspekten i dag på detta avtal måste klarläggas. Det finns i sammanhanget anledning att erinra om att de stora markägarna inte har någon given byggrätt. Byggrätt kan de endast få genom kommunens användning av sitt planmonopol. Det finns vidare anledning att påpeka att en stor markägare/exploatör redan har prissatt förväntad byggrätt till ett uppseendeväckande högt belopp.

Vår syn på det nuvarande förslaget

Vi konstaterar att förslaget till bebyggelse på fälten väster och öster Näs gård i den nu aktuella utställningsversionen har begränsats något i omfattning. Detta poängteras genom namnbyte till Näsvisken och Fåfången. Vi konstaterar vidare att det i utställningsversionen finns skrivningar för att motivera att brukningsvärd jordbruksmark tas i anspråk för bebyggelse och anläggningar. Detta får enligt Miljöbalken 3 kap. 4 § endast ske om det behövs för väsentliga samhällsintressen och att detta behov inte kan tillgodoses på ett annat och tillfredsställande sätt. Det främsta argumentet för att exploatera Näsvisken syns därvid vara en hänvisning till det regionala utvecklingsprogrammet RUF 2001 och till prognoser som förutspår att 100 000 nya invånare kommer att behöva bostäder i nordostregionen inom en 30-årsperiod.

Enligt vår uppfattning redovisar den fördjupade översiktsplanen på intet sätt något så viktigt samhällsintresse som motiverar att ta i anspråk just Näsviskens brukningsbara åkermark för bebyggelse. RUF 2001 och osäkra befolkningsprognoser är inte skäl nog. I synnerhet som det finns alternativ, vilket vi återkommer till.

Vi har i den nu aktuella versionen av den fördjupade översiktsplanen inte funnit något som ger anledning till att mildra vår tidigare kritik. Planen är fortfarande alltför exploateringsstyrd. Den borde hellre fokusera på att skapa hela miljöer än på att beskriva exploateringsåtgärder och exploateringsobjekt. De förändringar som nu har gjorts i förhållande till samrådsversionen är så begränsade att de inte på något avgörande sätt ändrar förutsättningarna för fortsatt jordbruksdrift på Näs. Traditionellt jordbruk kommer inte att längre vara möjligt. Det öppna landskapet kommer att helt förändras till sin karaktär. Detta kan inte vara rätt! Inte heller kan det vara till glädje för vare sig dagens eller morgondagens Österåkersbor. Vi kan således inte se någon som helst rim och reson i att kommunen gör sig urarva på ett 1 000-årigt kulturlandskap – oåterkalleligt – bara för att ett fåtal människor skall få förmånen att bo attraktivt nära vattnet och för att exploaterarna skall kunna maximera sin vinst. Det finns gott om attraktiv mark som kan bebyggas i angränsande skogspartier. Skogspartierna torde också erbjuda mer hälsosamma bostadslägen än de förmodligen rätt råa och fuktiga strandnära lägena.

Som kontrast till vad som nu riskerar att ske med de tätortsnära jordbruken i Åkersberga vill vi hänvisa till hur Huddinge kommun agerar i en motsvarande situation. Denna kommun har beslutat en policy för jord- och skogsbruket, antagen av kommunfullmäktige redan i oktober 1994. Policyn innebär att det tätortsnära jordbruket skall behållas och utvecklas. Ett viktigt motiv är att främja invånarnas hälsa och välbefinnande genom tillgång till ett rikt natur- och kulturlandskap i tätortsnära läge. Den

brukbara marken, som ägs av kommunen, har getts ett skydd genom att den avsatts som naturreservat. Arrendatorerna får bidrag för att sköta landskapet i enlighet med skötselplaner samt för andra miljöfrämjande åtgärder. Kommunen söker också aktivt efter arrendatorer.

Ett annat exempel är Rönninge by, ett naturreservat där det bedrivs jordbruk. Detta område har stor betydelse för Täbyborna.

Huddinge kommuns exempel visar att det är fullt möjligt med tätortsnära jordbruk. Sådana måste självklart anpassa sin affärsidé till de nya förutsättningarna. Så skulle vara möjligt också för Näs gård som redan i dag har olika sidoverksamheter som t.ex. snöröjning och skogsbruksentreprenader. Arrendatorn har även sagt sig vara villig att öppna gården på olika sätt för kommunens invånare, bl.a. för besök av kulturhistoriskt intresserade, för skolklasser, m.fl. Arrendatorn har också sagt sig vara villig att ansvara för betesdjur vid Karsvreta Träsk, där det i dag inte finns en säker lösning för framtiden. Kommunens politiker och övriga invånare borde vara tacksamma för att det finns människor som på ett bra och billigt sätt, och därmed gynnsamt för skattebetalarna, vårdar landskapets kultur- och naturvärden. Landskapet hålls öppet och kulturbyggnader underhålls.

Om nu vår kommun ändå väljer att lägga fast en fördjupad översiktplan som innebär en exploatering enligt det nuvarande förslaget, anser vi att det vore oärligt att inte samtidigt klart beskriva konsekvenserna i form av nedlagt jordbruk, förändrad landskapsbild och ett oåterkalleligt ingrepp i en historisk kulturmiljö. Att precisera användningen av området vid Täljöviken på det sätt som nu sker är förödande. Området kommer inte att bebyggas i närtid, kanske först om ca 30 år. Ändå läggs en död hand över verksamheten vid Näs gård. Därmed blir också nödvändiga investeringar ekonomiskt omöjliga. Arrendatorn kommer att ge upp som följd av bristande framtidstro. Landskapet växer igen om inte kommunen satsar stora resurser för att sköta området. Om däremot jordbruksdriften vid Täljöviken får fortleva och utvecklas kommer naturvärdena och den biologiska mångfalden också att bestå och kunna utvecklas.

Vi föreslår

Vi anser att det vore djupt otillfredsställande om kommunfullmäktige i en så viktig fråga som en exploatering av Näsområdet endast får ett förslag att ta ställning till. Utöver det som nu presenteras i den fördjupade översiktsplanens utställningsversion bör därför ett alternativt förslag utarbetas och vara så konkret att också detta kan tas till utgångspunkt för beslut. Vi föreslår att ett sådant alternativ utarbetas utifrån följande förutsättningar:

- Utforma en jord- och skogsbrukspolitik för kommunen. I en sådan politik skall hela Näsområdet – från Täljövikens inre del till Trälhavet – ses som en unik och mångfacetterad natur- och kulturmiljö med en stor utvecklingspotential som ett tätortsnära strövområde med stora möjligheter till samtidiga kulturupplevelser.
- Uttala som mål att den unika natur- och kulturmiljön skall bevaras och utvecklas genom fortsatt jordbruksdrift. Näs gård skall ges reella förutsättningar för att kunna fortleva som ett av de två sista tätortsnära jordbruken i Åkersbergas närhet.
- Uttala att hela Näsudden samt Näs gård med åker och betesmarker vid stränderna runt Täljöviken skall göras till naturreservat. Uttala vidare en vilja att inrätta någon form av anslutande skydd för Långhundraledens västra nedre sträckning i stråket Lillträsket – Storträsket. Strandområdet görs tillgängligt för allmänheten även om jordbruket fortgår.
- Lokalisera bebyggelsen till slutningarna och höjderna norr och nordväst om Näs gård mot Runö station. Här kan det idéutkast som BAU arkitekter utarbetat, och

som presenterades i kommunalhuset i mars 2004, tas till utgångspunkt. Bebyggelse kan mycket väl etableras i skogsområdet utan att upplevelsen av kulturlandskapet väsentligt rubbas.

- Ges gården ett långsiktigt skydd blir det ekonomiskt realistiskt att genomföra en nödvändig upprustning av ladugården. Detta kommer i sin tur att medföra att nötkreatur återigen kommer att kunna beta på strandängarna runt Täljöviken. Det höga biologiska värdet av stränderna kommer då att återställas. En upprustning av byggnaderna vid Näs gård bör ingå som ett villkor för en eventuell exploatering.
- Tillämpa en konsortiemodell som i görligaste mån skapar rättvisa genom att behandla all ny exploateringsmark samlad, oavsett vem som är markägare eller exploator.
- Ge förutsättningar för att kunna skapa ett Långhundraledscentrum för småskalig turism, hantverk, naturupplevelser, utställningar och konferenser främst med historisk anknytning. Täljövikens konferenscentrum eller Runö kursgård/folkhögskola skulle kunna bli ett nav i ett sådant centrum och tillsammans med andra lämpliga platser bli utgångspunkter för iordningställda natur- och kulturstigar. Samarbetsformer eller synergier bör skapas tillsammans med olika universitets- och högskoleinstitutioner, t.ex. genom att inrätta ett s.k. campus söder om Åkers Runö järnvägsstation på kommunägd och för ändamålet detaljplanelagd mark.
- Bryt loss planeringen för Kanalstaden ur den fördjupade översiktsplanen för Täljöviken. Samordna i stället Kanalstaden med planeringen för det centrala Åkersberga. Vi noterar, med tillfredsställelse, att det slutliga förslaget till Översiktsplan 2006, antagningshandling (sid. 11 och 12), vad avser gränsdragningen mellan utvecklingsområdena 1.1 och 1.2 har en sådan innebörd.

Täljö Gård – Långhundraleden

I den fördjupade översiktsplanens samrådsversion redovisades ett nybyggnadsområde mellan Norra och Södra Täljö. Detta område heter i utställningsversionen Täljö gård. På sid. 18 återkommer nu en skiss (Brunnberg & Forshed Arkitektkontor) över en tänkbar utbyggnad. Textförslag i likhet med vad som redovisas för de andra bebyggelseområdena saknas.

Med utgångspunkt från arkitektkontorets skiss ansåg vi i vårt tidigare yttrande att det vore ett allvarligt ingrepp i kultur- och naturmiljön med ny bebyggelse i det centrala grönstråket längs Långhundraledens västra sträckning. Exempelvis skulle miljöupplevelsen kring den forntida Gottsundaborgen helt förändras. Utblicken mot den kulturhistoriskt intressanta miljön kring Falkes/Fredsberg skulle också kunna komma att störas.

Vi vidhåller vår uppfattning. Detta centrala grönområde bör inte bebyggas. Det bör i stället ges ett skydd som gör att det kan bevaras och ingå som en del i det Långhundraledscentrum som förordats i det föregående. Detta skulle också ge utrymme för Täljö gård att kunna leva vidare.

Ny väg

Vi har vid fyra tidigare tillfällen i yttranden till kommunen pekat på möjligheten att samplanera en förbättring av Roslagsbanan med en ny väg från Ullna motorvägsavfart över Rydbo till Täljö och vidare förbi Runö till Österskär. I kommunens kommentar i samrådsredogörelsen (sid. 29) avfärdas detta förslag med kortsiktigt ekonomiska motiv – ”knappa statliga och kommunala resurser bör samlas på en upprustning av nuvarande vägdragning”

Vi anser att detta inte är en tillräckligt seriös behandling av förslaget. Exempelvis anför Länsstyrelsen i sitt yttrande (samrådsredogörelsen sid. 26) att ”ett långsiktigt hållbart vägsystem måste baseras på en övergripande strategiskt inriktad trafikstudie som omfattar säsongsvariation och en analys av det regionala och lokala trafiksystemets flöden.” Ytterligare ett exempel är Regionplane- och trafiknämndens yttrande. Där står (samrådsredogörelsen sid. 36): ”Även om man förbättrar Svinningevägen så är kopplingen till Täby svag. Ett reservat för en ny väg längs Roslagsbanan mellan Täljö och Rydbo med koppling till den kommunala trafikplatsen i nordöstra Arninge bör därför prövas, vilket bör vara en naturlig del av utvecklingen på sikt.”

Vi vill därför än en gång peka på de fördelar som vi ser med en ny väg mellan Täljö och Rydbo:

- Täljö, Rydbo och Svinninge skulle få en mer direkt anslutning till Arninge – Norrtäljevägen – Norrortsleden.
- Rydboområdet skulle få en betydligt bättre anknytning till centralorten i kommunen.
- Belastningen på den del av väg 276 som enligt trafikprognoserna ligger närmast trafikinfarkt – rondellen mellan Kanalvägen och Båthamnsvägen – kommer att minska betydligt till följd av att trafiken till och från Österskär och även, till viss del, till och från Åkersberga centrum kan ledas annan väg (förbi Åkers Runö station och över Sågvägen).
- Trafik kan matas till Svinningeområdet från nordväst, vilket minskar trafikflödet söderifrån på Svinningevägen liksom belastningen på väg 276.
- Trafikmatningen till det nya området Glimshaga norr om Täljö station skulle få en smidig lösning som inte inkräktar störande på nuvarande Täljö tomtområde.
- Behov av en ”förbifart Svinninge” skulle inte längre föreligga.
- Behovet av en väg mellan Stava och Täljö skulle utgå eller i varje fall reduceras. Om Stavalänken ändå byggs så kan denna anknyta till den nya föreslagna vägen i eller väster om Glimshaga. Stavalänkens dragning från plangränsen (jfr. kartbilden på s. 31) genom det känsliga kulturlandskapet till det alternativa stationsläget för Roslagsbanan kan då utgå.

Den föreslagna vägen kan enligt vår uppfattning med fördel dras längs med järnvägen på dess södra sida mellan Svinningevägen och Glimshaga. Därefter bör den korsa under järnvägen i en tunnel för att komma fram i den västra delen av det nya Glimshagaområdet och fortsätta norr om järnvägen mot Rydbo och det nya Ullnamotet. På det sättet minimeras ingreppen i det känsliga landskapet vid Hällbacka – Storträsket och det lämnas en öppning i den gröna spridningskorridoren mellan Angarns- och Bogesundskilarna.

Miljökonsekvenser

Till den fördjupade översiktsplanen har fogats en miljökonsekvensbeskrivning (MKB) Detta är en viktig, och positiv, förändring i förhållande till samrådsversionen. Dessvärre blir, från formella utgångspunkter, konsekvensbeskrivningen i förhållande till miljömålen till intet förpliktande. Miljömålen, som relateras till Översiktsplan 2006, är inte fastställda och kommer inte att ingå som en del i översiktsplanen. Detta nämns (sid. 5), men utan närmare kommentarer. Hypotetiskt skulle därmed kommunen kunna besluta andra än de redovisade miljömålen för att legitimera en utveckling som kan stå i strid med de miljömål som nu är i fråga. Vi frågar oss i vilken process som miljömålen kommer att fastställas? Vi förutsätter att de lokala miljömålen blir föremål för samråd i en särskild beslutsprocess. Denna process borde alltså redan ha varit klar, så att den kunnat ingå som

en del i beslutsunderlaget för såväl Översiktsplan 2006 som för Fördjupad översiktsplan Täljöviken.

I MKB:s sammanfattning (andra stycket) står att inga riksintressen påverkas. Detta kan sägas vara formellt riktigt men kommunen har ansvar för att skydda sina kulturhistoriskt intressanta miljöer. En sådan riksintressant miljö är den äldsta delen av Långhundraleden och den påverkas i den föreliggande planen. För övrigt är norra delen av Åkers kanal, som också är en del av Långhundraleden, av riksintresse. Vi anser att det bör tas ett samlat grepp på planeringen längs Åkers kanal.

I MKB:n sägs också att värdefulla naturmiljöer bevaras. Det sägs däremot inte klart ut att såväl värdefulla naturmiljöer som uråldriga kulturmiljöer kommer att förstöras eller allvarligt inskränkas som en konsekvens av planeringen. Här ingår såväl våtmarker som ett levande jordbrukslandskap. I en MKB skall sådana förhållanden redovisas ingående!

I MKB (sid. 7) anförs att klassificeringen för Täljövikens stränder nedgraderats från klass 1 till klass 2. Motivet sägs vara att strandzonens naturvärden har reducerats genom att betet där har minskat och att markerna därför växer igen. Vår kommentar till detta är att det inte är så konstigt eftersom betet har upphört. Det är naturligtvis en följd av den osäkerhet som arrendatorn känner för framtiden. Varför investera i betesdjur om det inte finns förutsättningar för fortsatt jordbruksdrift? Dessutom måste ladugården renoveras för att härbärgera kreatur. Den nuvarande arrendatorn har sagt att strandängarna kommer att betas om bara det ges rimligt långsiktiga förutsättningar för fortsatt jordbruksdrift. MKB:s nollalternativ går alltså att påverka! Strandängarna bör i så fall åter få mycket högt naturvärde – klass 1.

Vi uppskattar att Träskmossen – Vitmossen nu ses som en helhet och att det klart sägs ut att vattenkvalitén där måste skyddas och att all exploatering i mossarnas närhet måste ske utanför avrinningsområdet (på andra sidan vattendelaren). Vi förordar, i likhet med Ekologigruppen, att mossarna blir naturreservat.

Det sägs på flera ställen att strandängarna inte är tillgängliga för allmänheten. Vi anser att detta inte är korrekt. En zon mellan vassen och åkern är gräsbevuxen. Där finns också en stig. I detta område finns en rik flora och där häckar ett flertal fågelarter. Dessa kan observeras när man vandrar längs åkerkanten.

I den fördjupade översiktsplanens utställningsversion redovisas nyckelbiotoper (sid. 27). Vi föreslår att p. 7 Näsudden kompletteras. Efter ”lövskogslund, betad skog” bör tilläggas ”öppen betesmark”.

För Österåkers Hembygds- och
Fornminnesförening (1 290
medlemmar)

För Naturskyddsföreningen
Österåker (640 medlemmar)

Suzanne Hillgren.

Helena Ohlson

Kopia för kännedom

Kommunstyrelsen: Stora översiktsplanegruppen

Kommunstyrelsen: Politiska ledningsgruppen
Stadsbyggnadschef Lars Barrefeldt
Miljö- och hälsoskyddschef Kia Regnér
Exploateringschef Tommy Bokell
Kultur- och fritidschef Jan Wili-Blomé
Länsstyrelsen i Stockholms län, Miljö- och planeringsavdelningen
Stockholms läns museum, Gabriele Prenzlau-Enander
Sveriges Hembygdsförbund, Göran Furuland
Stockholms läns Hembygdsförbund, Kjell Nilsson
Naturskyddsföreningen i Stockholms län, Märten Wallberg